

ÇEVRE SORUNLARINA ÇAĞDAŞ YAKLAŞIMLAR

– Ekolojik, Ekonomik, Politik ve Yönetmel Perspektifler –

Editörler

Mehmet C. MARIN

Uğur YILDIRIM

YAZARLAR

Prof. Dr. Mustafa ÖZTÜRK

Doç. Dr. Sancar OZANER

Doç. Dr. Bekir PARLAK

Doç. Dr. Mustafa ÖKMEN

Doç. Dr. Sevim BUDAK

Yrd. Doç. Dr. Uğur YILDIRIM

Yrd. Doç. Dr. H. Hüseyin ÖZDİLEK

Yrd. Doç. Dr. Hamit PALABIYIK

Yrd. Doç. Dr. Derya ALTUNBAŞ

Yrd. Doç. Dr. Ali DEĞİRMENDERELİ

Yrd. Doç. Dr. Aykut ÇOBAN

Yrd. Doç. Dr. Şerif ÖNER

Yrd. Doç. Dr. Yusuf ŞAHİN

Yrd. Doç. Dr. Harun ARIKAN

Yrd. Doç. Dr. Birol ERTAN

Yrd. Doç. Dr. Şermin ATAKLI

Dr. Mehmet Cevher MARİN

Dr. Fikret MAZI

Dr. Gökhan ORHAN

Dr. Hakan ALTINTAŞ

Dr. Mustafa DEMİRCİ

Dr. Hacı KURT

Öğr. Gör. Ayşe DEMİR

Öğr. Gör. Aysel Gamze KARAKOÇ

Öğr. Gör. İsmail GÖKTÜRK

Prof. Dr. Ruşen KELEŞ'in Sunusu

ve

Prof. Dr. Zerrin Toprak KARAMAN'ın Genel Değerlendirmesi ile

Beta

1. Baskı - 2004 - İSTANBUL

ISBN 975 - 295 - 372 - 7

5846 sayılı ve 2936 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Yasaları ve Türk Ticaret Yasası gereğince; fotokopi, tarama, yazma vs. herhangi bir yöntemle bir kitabı çoğaltarak satın alan, satan veya bir kitaptan yazarın yazılı izni olmadan alıntı yapan kişi ve kurumlar;

- Her bir kopya için 2 yıldan 6 yıla kadar hapis cezası (para cezasına çevrilmeksizin),
  - 10 milyar TL'den 150 milyar TL'ye kadar mahkemenin karar vereceği para cezası,
  - meslekten men ve kopyalama ve basım cihazlarına el konulması,
- cezaları ile cezalandırılırlar.

Copyright© Bu kitabın Türkiye'deki yayın hakları BETA Basım Yayım Dağıtım A.Ş.'ye aittir. Her hakkı saklıdır. Yasaya göre kapakta orijinal parlak hologram bulunması zorunludur, bulunmayan kitaplar sahtedir.

Dizgi : B e t a B a s ı m A . Ş .
Baskı - Cilt : B e t a B a s ı m A . Ş .
V i z e / K İ R K L A R E L İ
Kapak Tasarım : Gülgonca Çarpık

Beta BASIM YAYIM DAĞITIM A.Ş.
Himaye-i Etfal Sokak Talas Han No. 13-15
Cağaloğlu - İSTANBUL
Tel : (0-212) 511 54 32 - 519 01 77
Fax: (0-212) 511 36 50
e-mail: betakitap@betakitap.com
www.betakitap.com

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	XVII
SUNUŞ	XIX
GİRİŞ	1
I. BÖLÜM : ÇEVRE SORUNLARINDAN EKOLOJİK ETİĞE DOĞRU :	
KAVRAMSAL BİR TARTIŞMA	
1. ÇEVRE-EKOLOJİ-ÇEVREBİLİM : KAVRAMSAL BİR TARTIŞMA	13
1. 1. GİRİŞ	13
1. 2. KURAMSAL AÇILIM	14
1.2.1. ÇEVRE KAVRAMI	14
1.2.3. ÇEVREBİLİM-EKOLOJİ : SPESİFİK BİR TERMİNOLOJİ	21
1. 3. YÖNTEMBİLİMSEL PERSPEKTİFTEN ÇEVREBİLİM	24
1.4. SONSÖZ	27
2. SİSTEM YAKLAŞIMIYLA EKOSİSTEMDE ENERJİ VE	
MADDENİN DÖNÜŞÜMÜ VE EKOLOJİK SORUNLAR	31
2.1.GİRİŞ	31
2.2. EKOLOJİK SİSTEM YAKLAŞIMI	32
2.3. GAİA TEORİSİ : YAŞAYAN DÜNYA	36
2.4. MADDE VE ENERJİ DÖNGÜLERİ	39
2.4.1. EKOSİSTEMDE ENERJİ-MADDE DÖNGÜLERİ VE	
TERMODİNAMİK YASALAR	39
2.5. ENERJİ-MADDE DÖNGÜLERİNE İNSAN MÜDAHALESİ	
OLARAK ÇEVRE SORUNLARI	47
2.6. SONUÇ	54
3. ÇEVRE SORUNLARINA ETİK YAKLAŞIM	59
3.1. GİRİŞ	60
3.2. ETİK KURAMLARI VE ÇEVRE	60
3.2.1. ÜSTETİK (META-ETİK)	60
3.2.2. DÜZGÜKOYUCU (NORMATİF) ETİK	60
3.2.3. ERDEMLİLİK (KARAKTER ETİĞİ)	60
3.2.4. UYGULAMALI ETİK	60
3.3. ÇEVRE ETİĞİ YAKLAŞIMLARI	63

3.3.1.İNSAN-MERKEZLİ (ANTROPOSENTRİK) YAKLAŞIMLAR	63
3.3.2.ÇEVRE-MERKEZLİ (EKOSENTRİK) YAKLAŞIMLAR	63
3.3.2.1.Canlı- Merkezli (Biosentrik) Etik	65
3.3.2.2. Derin Ekoloji	66
3.4."ÇEVRE ETİĞİ"NİN TARİHSEL GELİŞİMİNE BAKIŞ	67
3.5.ÇEVRE ETİĞİ UYGULAMALARINDA BİREYSEL GÖREVLERİMİZ	69
3.5.TÜRKİYE'DEKİ UYGULAMALAR	69
3.6. SONUÇ VE ÖNERİLER	70

II. BÖLÜM: TEMEL ÇEVRE SORUNLARI

4. HAVA, SU VE TOPRAK KİRLİLİĞİ	75
4.1.GİRİŞ	75
4.2. HAVA KİRLİLİĞİ	76
4.3. SU KİRLİLİĞİ	84
4.4. TOPRAK KİRLİLİĞİ	90
5. KENTSEL KATI ATIKLAR VE YÖNETİMİ	103
5.1. GİRİŞ	103
5.2. ÇEVRE VE İNSAN SAĞLIĞI SORUNU OLARAK KATI ATIKLAR	104
5.3.YÖNETİM SORUNU OLARAK KATI ATIKLAR	104
5.4. KATI ATIK TANIMI, ÇEŞİTLERİ, ÖZELLİKLERİ VE UZAKLAŞTIRMA YÖNTEMLERİ	105
5.4.1. KATI ATIK TANIMI, ÇEŞİTLERİ VE ÖZELLİKLERİ	105
5.4.2. KATI ATIK UZAKLAŞTIRMA YÖNTEMLERİ	107
5.5. KATI ATIK YÖNETİMİ : KAVRAMSAL ÇERÇEVE	108
5.6. BÜTÜNLEŞİK KATI ATIK YÖNETİMİ VE SÜRDÜRÜLEBİLİR ATIK YÖNETİMİ	110
5.7. BELEDİYELERDE KATI ATIK YÖNETİMİ	111
5.7.1. KATI ATIKLARIN ÖZELLİKLERİ VE BELEDİYELERDE KATI ATIK YÖNETİMİ	112
5.7.2. KATI ATIK YÖNETİMİ HİZMETLERİNDE ÖRGÜTLENME VE İSTİHDAM	116
5.8. DEĞERLENDİRME	118
6. KENTSEL BÖLGELERDE OZON KİRLİLİĞİ : İSTANBUL ÖRNEĞİ ...	125
6.1. GİRİŞ	125

6.2. KENTİÇİ BÖLGELERDE OZON OLUŞUMU	127
6.3. UÇUCU ORGANİK MADDELERİN OZON OLUŞTURMA POTANSİYELİ	129
6.4. OZON OLUŞUMUNDA VOC/NOX ORANININ ÖNEMİ	132
6.5. İSTANBUL'DA OZON KİRLİTİCİSİNİN ÖLÇÜMÜ	133
6.6. İSTANBUL'DA OZON KİRLİLİĞİNİN DEĞİŞİMİ	134
6.7. OZON KİRLİLİĞİNİN AZOTOKSİTLERLE İLİŞKİSİ	137
6.8. OZON KİRLİLİĞİNİN SICAKLIK VE RÜZGAR HIZI İLİŞKİSİ	137
6.9. UÇUCU ORGANİK MADDELERİN VE AZOT DİOKSİTİN KAYNAKLARI	138
6.10. OZON KİRLİLİĞİ SINIR DEĞERLERİ VE ETKİLERİ	139
6.10.1.OZON KİRLİLİĞİ SINIR DEĞERLERİ	139
6.10.2. OZONUN SAĞLIK ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ	139
6.10.3. OZONUN BİTKİLER ÜZERİNE ETKİSİ	141
6.10.4. OZONUN MALZEMELER ÜZERİNE ETKİSİ	141
6.11. OZON KİRLİLİĞİNİ AZALTMA YOLLARI	141
6.11.1.BENZİN İSTASYONLARI	142
6.11.1.1.Kısa Vadeli Çözümler	142
6.11.1.2.Orta Vadeli Çözümler	142
6.11.2.BENZİNLİ VE MOTORİNLİ ARAÇLAR	142
6.11.2.1.Kısa Vadeli Çözümler	142
6.11.2.2. Orta Vadeli Çözümler	143
6.11.3. YAKMA TESİSLERİ	144
6.11.4. KURU TEMİZLEME, MOBİLYA VE SUNTA TESİSLERİ	144
6.11.4.1.Orta Vadeli Çözümler	144
6.11.5. VATANDAŞLARIN YAPMASI GEREKENLER	144
6.11.5.1. Kısa Vadeli Çözümler	144
7. İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ SORUNU VE ULUSLARARASI ALANDA ÇÖZÜM ARAYIŞLARI	147
7.1. GİRİŞ	147
7.2. İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ : NEDENLER VE ÖNGÖRÜLER	148
7.2.1. İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNİN NEDENLERİ	148
7.2.1.1. Sera Gazları	149
7.2.1.2. İklim Değişikliğinin Öteki Nedenleri	150
7.2.2. İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ ÖNGÖRÜLERİ	151

7.3. ULUSLARARASI ALANDA ÇÖZÜM ARAYIŞLARI	153
7.3.1. İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ ÇERÇEVE SÖZLEŞMESİ	154
7.3.2. BERLİN KONFERANSI	155
7.3.3. CENEVRE BİLDİRGESİ	156
7.3.4. KYOTO PROTOKOLÜ	156
7.2.5. KYOTO PROTOKOLÜNDEN SONRAKİ GELİŞMELER	158
7.4. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	162

8. BİYOLOJİK ÇEŞİTLİLİĞİN AZALMASINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER VE SONUÇLARI	167
8.1. GİRİŞ	167
8.2. BİYOLOJİK ÇEŞİTLİLİK NEDİR?	168
8.2.1. TÜR ÇEŞİTLİLİĞİ	169
8.2.2. GENETİK ÇEŞİTLİLİK	169
8.2.3. EKOSİSTEM ÇEŞİTLİLİĞİ	170
8.3. BİYOLOJİK ÇEŞİTLİLİĞİN KAYBOLMASI YA DA AZALMASI SORUNU	170
8.4. BİYOLOJİK ÇEŞİTLİLİĞİN AZALMASININ NEDENLERİ	173
8.5. BİYOLOJİK ÇEŞİTLİLİĞİN AZALMASININ DOĞURDUĞU SONUÇLAR	177
8.6. BİYOLOJİK ÇEŞİTLİLİĞİN KORUNMASINA YÖNELİK POLİTİKALAR	178
8.7. DEĞERLENDİRME	185

III. BÖLÜM: ÇEVRE SORUNLARINA YÖNELİK EKONOMİK YAKLAŞIMLAR

9. ÇEVRE SORUNLARINA EKONOMİK YAKLAŞIMLAR	189
9.1. GİRİŞ	189
9.2. ÇEVRE - EKONOMİ İLİŞKİSİ	189
9.3. DIŞSALLIK KURAMI VE KAVRAMI	193
9.3.1. DIŞSAL MALİYETLER KAVRAMI	193
9.3.2. DIŞSAL MALİYETLERİN -ÇEVRE KİRLİLİĞİNİN- ÖNLEMESİNDE YAKLAŞIMLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ	194
9.3.2.1 Piyasa Ekonomisi Çözümleri	194
9.3.2.1.1. Coasian Yaklaşım	195

9.3.2.1.2. Kaldor-Hicks Yaklaşımı : Denkleştirme Ölçütü Ya da Tazminat Çözümü	197
9.3.2.1.3 Scitovsky Yaklaşımı: Pazarlık Ölçütü	197
9.3.3. KAMU EKONOMİSİ ÇÖZÜMLERİ	198
9.3.3.1. Teorik Yaklaşımlar	198
9.3.3.1.1. Pigovian Yaklaşımı	198
9.3.3.1.2. Pareto Yaklaşımı	199
9.3.3.1.3. Plott Yaklaşımı : Düzenleyici Vergiler	201
9.4. SONUÇ	202
10. ORTAK MALLARIN TRAJEDİSİ: KARADENİZ VE HAZAR DENİZLERİNDEKİ KİRLİLİK	205
10.1. GİRİŞ	205
10.2. DIŞSALIKLAR, ORTAK VE KAMUSAL MALLAR VE ÇEVRE SORUNLARI	206
10.2.1. DIŞSALLIKLAR	207
10.2.2. KAMU MALLARI SORUNU	209
10.2.3. ORTAK MALLARIN TRAJEDİSİ TEORİSİ : AÇIK ERİŞİM SORUNU	211
10.3. KARADENİZ VE HAZAR DENİZİNDE ORTAK MALLARIN TRAJEDİSİ	216
10.3.1. HAZAR DENİZİ KİRLİLİĞİ	216
10.3.2. KARADENİZ KİRLİLİĞİ	218
10.3.3. KARADENİZ VE HAZAR DENİZİNDEKİ KİRLİLİĞİN ULUSLARARASI BOYUTU	224
10.3.3.1. Hazar Denizi'ndeki Durum	225
10.3.3.2. Karadeniz'deki Durum	230
10.4. SONUÇ VE ÖNERİLER	235
11. ULUSLARARASI TİCARET VE ÇEVRE: DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜ ÜZERİNE AÇIKLAMALAR	246
11.1. GİRİŞ	246
11.2. ÇEVRE VE KALKINMA	250
11.2.1. KÜRESEL EĞİLMELER	250
11.2.2. ÇEVRE, ÇEVRE YÖNETİMİ VE POLİTİKASI	251
11.2.3. KALKINMA VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK	253

11.3. TİCARET VE ÇEVRE	255
11.3.1. HUKUK VE POLİTİKA İÇERİKLİ İLİŞKİLER	255
11.3.1.1. Uluslararası Çevre Yönetimi	255
11.3.1.2. Çok Taraflı Çevresel Anlaşmalar	257
11.3.1.3. Çevre Standartları, İşleme ve Üretim Metotları	258
11.3.1.4. Sübvansiyonlar ve Tarım	260
11.3.2. ÇEVRESEL VE EKONOMİK İÇERİKLİ İLİŞKİLER	260
11.3.3. DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜ	261
11.4. DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜ VE ÇEVRE	262
11.4.1. DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜNÜN YAPISI	262
11.4.2. DTÖ TİCARET VE ÇEVRE KOMİTESİ	263
11.4.3. ÇEVRE İLE İLGİLİ BAŞLICA DTÖ ANLAŞMALARI	264
11.4.4. TİCARET VE ÇEVRE MÜZAKERELERİ	267
11.5. DEĞERLENDİRME	267
12. ÇOK ULUSLU ŞİRKETLER – EKOLOJİK ZARAR	
İLİŞKİSİNİN EKONOMİ-POLİTİĞİ	273
12.1. GİRİŞ	273
12.2. YABANCI DOĞRUDAN YATIRIMLAR	274
12.3. KİRLİLİK CENNETLERİ	278
12.4. ÇEKME VE İTME DİYALEKTİĞİ	280
12.5. EKOLOJİK TEHDİDİN VE YIKIMIN BOYUTLARI	285
12.6. SONUÇ	291
13. ULUSLARARASI ÖRGÜTLERİN ÇEVREYE ETKİLERİ :	
DÜNYA BANKASI ÖRNEĞİ	299
13.1. GİRİŞ	299
13.2. DÜNYA BANKASI	301
13.3. DÜNYA BANKASININ DEĞİŞEN ROLÜ	303
13.4. ÇEVRE VE KALKINMA İLİŞKİLERİNDE DEĞİŞEN DÜŞÜNCE	
İKLİMİ VE DÜNYA BANKASI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ	307
13.5. DÜNYA BANKASI VE ÇEVRE : YAŞANAN DEĞİŞİM	314
13.6. DÜNYA BANKASI VE ÇEVRE : ELEŞTİRİLER	316
13.7. SONUÇ	20

**IV. BÖLÜM: POLİTİKA, ADALET VE KATILIM
BOYUTLARIYLA ÇEVRE**

14. POLİTİKA VE ÇEVRE	327
14.1.GİRİŞ	327
14.2.ÇEVRE VE ÇEVRE SORUNLARI	328
14.2.1.BİR SORUN ALANI OLARAK ÇEVRE VE FELSEFİ ARKAPLANI ...	329
14.2.2.MEKANİSTİK DÜNYA GÖRÜŞÜNDEN EKOLOJİK GÖRÜŞE ÇEVRE SORUNLARI	332
14.2.3.EKONOMİ POLİTİKİTEN EKOLOJİ POLİTİĞE ÇEVRE SORUNLARI VE POLİTİKALARI	335
14.3.ÇEVRE KORUMA DÜŞÜNCESİ, ÇEVRE POLİTİKASI VE EKOLOJİK HAREKETLER	341
14.3.1.GÜNÜMÜZDE ÇEVREYE BAKIŞ, POLİTİK ÇEVREBİLİM VE ÇEVRECİ AKIMLAR	342
14.3.2.EKOLOJİ DÜŞÜNCESİNDEN EKOLOJİ HAREKETİNE : POPÜLER VE RADİKAL ÇEVRECİ AKIMLAR	346
14.3.2.1.Yeşil Politika, Yeşiller ve Ekoloji Hareketi	348
14.3.2.2.Derin Ekoloji	350
14.3.2.3.Sosyal Ekoloji	354
14.4.TÜRKİYE'DE ÇEVRE KORUMA DÜŞÜNCESİ VE ÇEVRE POLİTİKALARI	356
14.4.1.ÇEVRE KORUMA DÜŞÜNCESİNİN GELİŞİMİ VE ÇEVRECİ ÖRGÜTLENME	357
14.4.2.TÜRKİYE'DE ÇEVRE POLİTİKASI VE TEMEL NİTELİKLERİ	358
14.5.SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	362
15. ÇEVRE VE HUKUK	369
15.1.GİRİŞ	369
15.2. ÇEVRE VE HUKUK	370
15.2.1. ÇEVRE	370
15.2. 2. HUKUK	371
15.3. ÇEVRE HUKUKUNUN AMACI	372
15.4. ÇEVRE HUKUKUNUN NİTELİKLERİ	374
15.4.1. DİNAMİK OLMA NİTELİĞİ	374
15.4.2. DİSİPLİNLERARASI OLMA NİTELİĞİ	374
15.4.3. KARMA HUKUK OLMA NİTELİĞİ	375

15.4.4. GENİŞ KAPSAMLILIK NİTELİĞİ	375
15.4.5. SINIRLAYICILIK NİTELİĞİ	375
15.5. ÇEVRE HUKUKUNUN GELİŞİMİ VE KAYNAKLARI	375
15.5.1. ULUSAL DÜZENLEMELER	376
15.5.2. ÇEVRE ANLAŞMAZLIKLARI VE ULUSLARARASI ANLAŞMALAR	377
15.5.2.1. Uluslararası Sözleşmeler	378
15.5.2.2. Çevre Davaları	379
15.5.2.3. Yeni Kaynaklar	379
15.6. TÜRKİYE'DE ÇEVRE HUKUKUNUN GELİŞİMİ	380
15.7. ÇEVRE HUKUKUNUN GELECEĞİ	382
16. ULUSLARARASI ÇEVRE DÜZENLEMELERİ BAĞLAMINDA POLİTİKA ADALET VE KATILIM	385
16.1. ULUSLARARASI DÜZENLEMELER	385
16.1.1. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER	387
16.1.1.1. Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP)	390
16.1.2. AVRUPA BİRLİĞİ	391
16.1.2.1. Avrupa Birliği Anlaşmasında Çevrenin Korunması	395
16.1.2.2. Avrupa Birliği Çevre Eylem Programları	397
16.1.3. ULUSLARARASI ÇEVRE KONFERANSLARI	409
16.1.3.1. Stockholm Konferansı	409
16.1.3.1.1. Stockholm Deklarasyonu	411
16.1.3.2. Rio Konferansı	413
16.1.3.2.1. Rio Deklarasyonu	415
16.1.3.2.2. Gündem 21	416
16.1.3.2.3. Uluslararası Sözleşmeler	418
16.1.3.2.3.1. İklim Değişikliği Sözleşmesi	418
16.1.3.2.3.2. Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi	419
16.1.3.2.3.3. Orman İlkeleri	421
16.1.3.3. Johannesburg Konferansı	421
16.1.3.3.1. Zirve Bildirgeleri	423
17. ÇEVRE YOKSULLUK VE ADALET	431
17.1. GİRİŞ	431
17.2. ÇEVRE SORUNLARI, YOKSULLUK VE ADALET KAVRAMLARI	431

17.2.1. ÇEVRE VE ÇEVRE SORUNLARI	431
17.2.2. YOKSULLUK	435
17.2.3. ADALET	437
17.3. ÇEVRE SORUNLARI YOKSULLUK VE ADALET İLİŞKİSİ	438
17.3.1. ÇEVRE SORUNLARI İLE ADALETSİZLİĞİN KAYNAĞI : YOKSULLUK	439
17.3.2. YOKSULLUK İLE ADALETSİZLİĞİN KAYNAĞI : ÇEVRE SORUNLARI	441
17.3.3. ÇEVRE SORUNLARI İLE YOKSULLUĞUN KAYNAĞI : ADALETSİZLİK	441
17.4. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ	441

V. BÖLÜM: ÇEVRE SORUNLARININ ÇÖZÜMÜNDE ÇAĞDAŞ YAKLAŞIMLAR

18. SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA	449
18.1. GİRİŞ	449
18.2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE	450
18.3. ULUSLARARASI YAYGINLIK KAZANMA SÜRECİNDEKİ GELİŞMELER	452
18.3.1. 1972 STOCKHOLM KONFERANSI VE SONRASINDAKİ GELİŞMELER	452
18.3.2. BRUNDTLAND RAPORU / ORTAK GELECEĞİMİZ	455
18.3.3. BM ÇEVRE VE KALKINMA KONFERANSI /1992 RIO DÜNYA ZİRVESİ	456
18.3.3.1. Gündem 21	458
18.3.3.2. Yerel Gündem 21	458
18.3.3.3. II. İnsan Yerleşmeleri Konferansı / HABİTAT II	460
18.3.4. JOHANNESBURG DÜNYA SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA ZİRVESİ / RIO+10	461
18.3.4.1. JOHANNESBURG ZİRVESİ'NİN (RIO+10) SONUÇLARI	462
18.4. SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMANIN BOYUTLARI VE TÜRKİYE'NİN KONUMU	465
18.4.1. ÇEVRESEL BOYUT	465
18.4.2. EKONOMİK BOYUT	469
18.4.3. SOSYAL BOYUT	471
18.5. SONUÇ YERİNE : SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA YAKLAŞIMININ GENEL BİR DEĞERLENDİRMESİ	475

19. ÇEVRENİN KORUNMASINDA ÖZEL VE KAMU GİRİŞİMİ	
YADA ÇEVRE KORUMA ARAÇLARI	.489
19.1. GİRİŞ	.489
21.2. MEVZUAT ARAÇLARI	.490
19.2.1. EMİR VE YASAKLAR	.490
19.2.2. ÇEVRESEL STANDARTLAR OLUŞTURULARAK	
ÇEVRE SORUNLARININ ÇÖZÜLMESİ	.491
19.2.2.1. Kalite Standartları	.491
19.2.2.2. Emisyon Standartları	.492
19.2.2.3. Teknoloji Standartları	.492
19.2.3. MEVZUAT ARAÇLARININ TÜRKİYE’DEKİ AĞIRLIĞI	.493
19.3. EKONOMİK VE MALİ ARAÇLAR	.494
19.3.1. TANIMI, TERCİH NEDENLERİ VE GELİŞİMİ	.494
19.3.2. EKONOMİK VE MALİ ARAÇLARIN ÇEŞİTLERİ	.497
19.3.2.1. Çevresel Vergiler	.497
19.3.2.1.1. Emisyon Vergileri	.498
19.3.2.1.2. Ürün Temelli Vergiler	.498
19.3.2.1.3. Kullanım Temelli Vergiler (Hizmet Harcı)	.498
19.3.2.1.4. Vergisel Farklılaştırmalar	.498
19.3.2.1.5. Vergisel Avantajlar Sağlanması	.499
19.3.2.1.6. Türkiye’de Çevre Vergileri	.499
19.3.2.2. Kirletme Hakları	.500
19.3.2.3. Depozito-Geri Ödeme Sistemiyle Çevreyi Kirletebilecek	
Maddelerin Geri Toplanması Aracı	.503
19.3.2.4. Kirleticilerin Kirletme Miktarını Azaltmaları Karşılığında	
Yapılan Mali Yardımlar	.504
19.3.2.5. Mevzuata Uygunluğa Teşvik	.505
19.3.2.6. Çevre Dostu Ürünlerin Çevre Etiketiyile Ödüllendirilmesi	.506
19.3.2.7. Çevre Yönetimi ve Denetim Sistemi (EMAS)	.507
19.3.2.8. Gönüllü Anlaşmalar	.508
19.3.2.9. Fonlar	.510
19.5. SONUÇ	.510
20. TÜRKİYE UYGULAMASINDA ÇEVRESEL ETKİ	
DEĞERLENDİRMESİ (ÇED)	.515
20.1. GİRİŞ	.515

20.2.ÇED KAVRAMI VE TEMEL DAYANAKLARI	515
20.3. ÇED VE YETKİ	517
20.4. ÇED RAPORU VEYA PROJE TANITIM DOSYASI HAZIRLAMA YÜKÜMLÜLÜĞÜ	519
20.5.ÇED SÜRECİ VE HALKIN KATILIMI	520
20.6. ÇED RAPORUNUN ÇEVRE VE ORMAN BAKANLIĞINA SUNULMASI	523
20.7. SONUÇ	531
21. UYARLAMALI ÇEVRE İRDELEME VE YÖNETİMİ	533
21.1. Giriş	533
21.2. UYARLAMALI ÇEVRE İRDELEME VE YÖNETİMİ : TARİHSEL GELİŞİM	534
21.3. BİLİMİN UYARLAMALI ÇEVRE İRDELEME VE YÖNETİMİNDEKİ YERİ	537
21.4. UÇİY’NİN TEORİSİ VE TEMEL İLKELERİ	538
21.5. UÇİY UYGULAMALARINDAKİ SINIRLANDIRICI ETMENLER	544
21.6. UÇİY UYGULAMALARINA BİR ÖRNEK : COLUMBİA NEHRİ HAVZASI BALIK VE VAHŞİ YAŞAM PROGRAMI	547
21.6.1. COLUMBİA NEHİR HAVZASI’NDAKİ UÇİY’İN YÖNETSEL YAPISI	550
21.6.2. COLUMBİA NEHİR HAVZASI’NDAKİ UÇİY’İN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ	551
21.6.3. COLUMBİA NEHİR HAVZASI’NDAKİ UÇİY’İN BİLİMSEL TEMELLERİ	554
21.7. SONUÇ	556
22. GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERDE ÇEVRE SORUNLARININ NİTELİKLERİ VE UYGULANAN ÇEVRE KORUMA STRATEJİLERİ	561
22.1.GİRİŞ	561
22.2.TARIM	562
22.3.ORMAN	562
22.4. MADENCİLİK	563
22.5.HIZLI NÜFUS ARTIŞI VE KENTLEŞME	563
22.6.SORUNLARIN NEDENLERİ, BOYUTLARI VE ÇÖZÜMLERİ	564
22.7.YENİ ÇEVRE STRATEJİLERİ VE TÜRKİYE	579

23. ÇEVRE (DOĞA) EĞİTİMİ	.585
23.1. GİRİŞ	.585
23.2. ÇEVRE EĞİTİMİNİN ÖZELLİKLERİ	.585
23.2.1.KATILIMCILIK	.586
23.2.2. BÜTÜNSELLİK	.586
23.2.3. SORGULAYICILIK	.587
23.2.4. DOĞA MERKEZLİ EĞİTİM	.587
23.2.5. ESNEKLİK	.587
23.2.6. VERİMLİLİK	.587
23.3. KALKINMIŞ ÜLKELERİN ÇEVRE EĞİTİMİNE BAKIŞI	.588
23.4. TÜRKİYE'DEKİ MİLLİ PARKLARDA DOĞA EĞİTİMİ (DOĞANIN DİLİNİ ÖĞRENME PROJESİ)	.592
23.4.1.TERMESOS (GÜLLÜK DAĞI) MİLLİ PARKI'NDA ÇEVRE EĞİTİMİ	.594
23.4.2. KAÇKAR DAĞLARI MİLLİ PARKI'NDA ÇEVRE EĞİTİMİ	.596
23.4.3. KAZDAĞI MİLLİ PARKI'NDA ÇEVRE EĞİTİMİ	.597
23.4.4.ÇEVRE EĞİTİMİ YAPILMASI GEREKEN DİĞER KORUNMUŞ ALANLAR VE GEREKÇELERİ	.599
23.4.4.1. İç Anadolu / Kapadokya	.599
23.4.4.2.Spil Dağı Milli Parkı	.600
23.4.4.3.Küre Dağları ve Ilgaz Dağı Milli Parkları	.601
23.4.4.4.Gala Gölü ve Longoz Ormanları	.601
23.4.4.5.Uludağ Milli Parkı	.601
23.4.4.6.Kemaliye (Erzincan) ve Çevresi	.601
23.4. 5.MİLLİ PARKLARDA BİLİMSEL ÇEVRE EĞİTİMİNİN EKOREHBER YETİŞTİRİLMESİNDEKİ ÖNEMİ	.602
23.4.6.TÜRKİYE'DE ÇEVRE EĞİTİMİ YAPAN DİĞER KURULUŞLAR	.603
23.4.6.1.Türkiye Erozyonla Mücadele, Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı (TEMA)'nın Çevre Eğitimi Etkinlikleri	.603
23.4.6.2. TEMA'nın Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu İle Eğitim İşbirliği	.605
23.4.6.3. MEB Hizmetiçi Eğitim Dairesi Başkanlığı İle Eğitim İşbirliği	.605
23.4.6.4. Yükseköğretim Kurumları İle Eğitim İşbirliği	.606
23.4.6.5. Silahlı Kuvvetler İle Eğitim İşbirliği	.606
23.4.6.6. Diyanet İşleri Başkanlığı İle Eğitim İşbirliği	.607
23.4.6.7. İçişleri Bakanlığı İle Eğitim İşbirliği	.607

23.4.6.8. TEMA'nın Gerçekleřtirdiđi Diğer Erozyon Eğitim Seminerleri	.607
23.4.6.9. Doğa ve Erozyon Eğitim Kampları (Yaz Okulu)	.607
23.4.6.10. TEMA' nın Proje Bazlı Eđitimleri	.607
23.4.6.10.1. .Yayınlar	.608
23.4.6.10.2. Materyal Geliřtirme	.608
23.4.7. Kırsal Çevre ve Ormancılık Sorunları Araştırma Derneđi'nin (KIRÇEV) Eğitim Etkinlikleri	.608
23.4.8. OKUL PROGRAMLARI	.609
23.5.SONUÇ	.610

VI. BÖLÜM:

24. GENEL DEĞERLENDİRME	.615
KATKIDA BULUNANLARIN ÖZGEÇMİŐİ	.619

ÖNSÖZ

Bu derleme kitabın ortaya çıkması, şüphesiz kolay bir çabanın ürünü olmadı. Bütün katılımcı meslektaşlarımız, oluşumunda büyük bir emek harcadılar. Çevre sorunlarının altında yatan etkenlerin, sonucunda ortaya çıkan etkilerin ve nihayet çözümlerine yönelik çabaların çeşitliliği ve karmaşıklığı, çalışmamızda disiplinler arası bir bakış açısının kullanımını gerektirdi. İster istemez kitabın farklı anlayışlara dayanan makale ve bölümlerden oluşması, kitabın düzenlenmesini de zorlaştırdı. Yalnız 18 ayrı üniversite ve TÜBİTAK'tan gelen seçkin bilim insanlarımızla böylesine ortak bir çalışmada bir araya gelmemiz, işimizi bir o kadar da zevkli kıldı. Bütün katılımcı arkadaşlarımıza gösterdikleri ilgi ve katkılarından dolayı teşekkür borçluyuz.

Şüphesiz kitaba katkılarından dolayı, Prof. Dr. Ruşen KELEŞ ve Prof. Dr. Zerrin TOPRAK KARAMAN'ı burada anmadan geçemeyiz. Sayın Prof. Dr. Ruşen KELEŞ'e bir sunuş yazısı yazıp yazamayacağını sorduğumuzda, o bilinen kibarlığı ile teklifimizi kabul etmekle kalmadı; aynı zamanda kitapta eksik bulunduğu çevre etiği, eğitimi ve hukuku ile ilgili bölümleri eklememiz için önerilerde bulundu. Yine kitabın ilk taslağını gözden geçirme nezaketini gösterdi. Kı-sacası hocamızdan gelen öneri ve eleştirilerin, kitap çalışması boyunca bizi yönlendirdiğini söylemek abartı olmayacaktır.

Prof. Dr. Zerrin TOPRAK KARAMAN'dan da gerekli ilgiyi gördük. Kitabın son bölümünde genel bir değerlendirmesi bulunan hocamız, kitabın içeriğinden bütünlüğüne kadar varan konularda öneri ve eleştirilerini bizden esirgemedi. İki hocamızın da bize ayırdıkları zamanın bedelini, kendi uzmanlık alanlarına bir kitapla katkıda bulunarak umarız ödeyebiliriz. Kitabın oluşmasında bize gösterdikleri destek, öneri ve eleştirileri için hocalarımıza tüm arkadaşlarımız adına tekrar teşekkür ediyoruz.

Eğer bu çalışmada bir eksiklik varsa, bu hocalarımızın veya katılımcı arkadaşlarımızın hatasından değil, bizden kaynaklandığını düşünüyoruz. Özenle derlemeye çalıştığımız bu kitabın bir boşluğu dolduracağına olan inanç, bizi böylesine bir çabanın içine itti. Ayrıca; bu kadar geniş ve her biri ayrı bir uzmanlık alanını gerektiren bölümlerden oluşan çalışmada haliyle bir takım eksiklikler bulunabilir. Şüphesiz bu kitap okuyucuların değerlendirmeleriyle daha da zenginleşecektir.

SUNUŞ

Çevre, 20.yüzyılın son çeyreğinden başlayarak, dünyanın gündeminde, önemi artan bir yer tutmağa başladı. Ne yazık ki, insanlık, küresel nitelik taşıyan çevre sorunlarının, çevrenin tüm öğeleri gibi, kendi varlığını da tehdit etmekte olduğunun geç farkına varabildi. Bununla birlikte, deniz henüz bitmiş değildir. Zararın neresinden dönülürse dönülsün, bundan insanlığın kazançlı çıkacağına kuşku yoktur.

Uluslararası kuruluşların öncülüğünde, yaşam ortamlarının sürekliliğini sağlamak amacıyla yapılan çalışmalar umut verici bir gelişme çizgisi izliyor. Geriye dönüşü olmayan çevre zararları bir yana bırakılsa bile, Stockholm den (1972) Rio ya (1992), Rio dan Johannesburg a (2002) giden yolda, çevre bilincinin genel düzeyinde dikkate değer bir yükselme olduğunu söylemek abartma olmayacaktır. Devlet yönetiminde görev alanlar, yerel yönetimler, işçiler, işverenler, gönüllü kuruluşlar, sokaktaki insan ve özellikle ilkokul üniformalı öğrenciler, artık çevre değerlerine karşı nasıl davranılması gerektiği konusunda otuz yıl önce olduğundan çok farklıdır.

Sevinilecek bir gelişme olmakla birlikte, bunun yeterli olmadığına kuşku yok. Devlet ve siyaset adamlarının attıkları adımlardaki dalgalanmalar, söyledikleriyle yaptıkları arasındaki tutarsızlıklar, yerel yönetimlerin, popülist eğilimlerin neredeyse tutsağı durumuna gelmeleri, bireysel çıkar hesapları ve benzeri bencilce nedenler, çevrenin korunup geliştirilmesi için kendilerine umut bağlananlara duyulan güveni büyük ölçüde sarsmaktadır. Gün geçmiyor ki, nükleer santral söylentileri, çoğu kez gerekli olmayan ve güzergahı yanlış seçilmiş otoyollar, verimli tarım topraklarının fabrikalar tarafından işgali, devlet ormanları içinde kurulmasına göz yumulan üniversiteler, imar ve gecekondu afları, sit alanlarını yağmalama girişimleri, ya da şu veya bu gerekçeyle devlet ormanlarının özelleştirilmesi gibi çevreye hiç de dost olmayan kararlar hükümetlerin gündeminde yer almasın.

Bütün bu ve benzeri gelişmeler, çevre bilincinin hızla gelişmekte olmasına karşın, çelişkili bir görünüm oluşturmaktadır. Hukuk ve ahlak kurallarıyla bağlı olması gereken yönetimler ekonomik gelişmeyi hızlandırmayı her şeyin üstünde tutmakta direndikleri sürece, sürekli ve dengeli gelişme ülküsü, hiç kuşku yok ki, kağıt üzerinde kalmağa mahkum kalır. Uluslararası sermayenin yayılma çabalarına ülke kapılarını alabildiğine açmanın, bu yönden, önemli sakıncalar oluşturabileceği de unutulmamalıdır. Suret-i haktan görünerek yapılan bu tür dış yardımların doğurabileceği yan etkileri, taşıdıkları etiketlerin renginden anlamak güç değildir.

Konuya daha geniş bir açıdan bakıldığında, asıl sorumluluğun, siyasal iktidarları oylarıyla ayakta tutan halka düştüğü söylenebilir. Toplum yararına olan ya da olmayan karar, eylem ve işlemleri en iyi değerlendirebilecek hakemin yurttaşın kendisi olduğu hesaba katılırsa, halkın yurttaşlık ve çevre eğitiminin bu bağlamda taşıdığı önem daha iyi kavranmış olur.

Elinizdeki bu kitapta, 17 ayrı üniversitemizden 22 kadar bilim insanı, çevrenin teknik, siyasal, yönetsel ve ekonomik yönleriyle ilgili çalışmalarını anlaşılır bir dille ve sistemli bir biçimde okuyucuya sunuyorlar. Kitapta, temel kavramlarla ilgili açıklamaların yanı sıra, çevre konusunda geliştirilen başlıca yeni ve çağdaş yaklaşımların, kuramların bir özetini bulmak olanağı da var. Bu biçimiyle, yalnız öğretim kurumlarında görev yapan bilim insanlarıyla araştırmacıların ve öğrencilerin değil, toplumun her kesiminden geniş bir insan topluluğunu ilgilendirebilecek bu yazılar bütünüünün, bilim ve uygulama açısından önemli katkı sağlayabileceğine inanıyorum.

Birçoğu eski öğrencilerim olan bu genç kadronun öncülüğü ile gerçekleştirilen bu yayının çevre eğitime ve bilinçlenmesine de yardımcı kaynak oluşturacağına kuşku duymuyorum.

Prof. Dr. Ruşen KELEŞ
Haziran 2003